

KATEDRA ARCHEOLOGII POLSKI UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO IM. BOLESŁAWA BIERUTA W LATACH 1945—1958

Katedra Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego, podobnie jak większość innych zakładów naukowych tej uczelni, rozpoczęła swoją działalność w trudnym okresie pierwszych powojennych miesięcy 1945 r. Z pożogi wojennej nie ocalał ani zakład archeologii dawnego niemieckiego uniwersytetu we Wrocławiu, ani też muzeum archeologiczne. Uruchomienie Katedry należało więc rozpocząć dosłownie z niczego — od podstaw.

Pierwszym jej kierownikiem został prof. dr Rudolf Jamka, pomocniczym zaś pracownikiem naukowym — adiunkt dr Adolf Nasz. Dzięki ich zabiegom uzyskano na pomieszczenia Katedry, noszącej do 1 IX 1952 r. nazwę Zakładu Prehistorii, skromny, dziesięciopokojowy lokal w oficynie przy ul. Szewskiej 36 na drugim piętrze.

Normalną działalność naukową i dydaktyczną rozpoczęto w grudniu 1945 r. Od początku istnienia Katedry jej pracownicy naukowcy prócz wykładów i ćwiczeń dla studentów kierunku archeologii Polski prowadzą również zajęcia usługowe dla studentów historii, historii sztuki, etnografii, archeologii śródziemnomorskiej i antropologii.

Z trudem gromadzono bibliotekę, która do r. 1947 osiągnęła zaledwie 408 pozycji, i porządkowano dość bogate zbiory materiałów archeologicznych, szczególnie z zakresu kamieniarstwa z epok paleolitu, mezolitu i neolitu. Służą one do celów dydaktycznych i częściowo uniezależniają Katedrę od korzystania w tym zakresie ze zbiorów działu archeologicznego Muzeum Śląskiego we Wrocławiu. Większość zbiorów nie posiada metryk, co pomniejsza ich wartość naukową i ogranicza ją w zasadzie tylko do celów dydaktycznych.

Już w czerwcu 1946 r. z inicjatywy i pod kierownictwem prof. R. Jamki rozpoczęto badania wykopaliskowe na Ostrowie Tumskim koło kościoła Św. Marcina we Wrocławiu. Rezultatem trzymiesięcznych prac było odkrycie wczesnośredniowiecznego grodu i miasta Wrocławia z XI—XIII w. W r. 1948 rozpoczęto pod kierownictwem prof. R. Jamki w ramach powstałego w tym czasie ogólnokrajowego Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego trwające do chwili obecnej prace wykopaliskowe na terenie wczesnośredniowiecznego miasta na Ostrówku w Opolu. Prace te, prowadzone od r. 1952 pod kierownictwem prof. dr Włodzimierza Hołubowicza i włączone w r. 1954 do planu badawczego Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, stały się prawdziwą szkołą praktyki terenowej i doświadczenia badawczego coraz liczniejszego zastępu studentów i pomocniczych pracowników naukowych.

W r. akademickim 1949/50 archeologię Polski jako przedmiot główny studiowało około 10 osób. Pierwszy dyplom ukończenia studiów z tytułem magistra uzyskała jedna osoba w r. 1950. W tymże roku nastąpiły zmiany w obsadzie personalnej Katedry. Z dniem 1 IX 1950 r. prof. R. Jamka na własną prośbę przeniesiony został na Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, a tymczasowe kierownictwo Katedry

objęła dr Helena Cehak-Hołubowiczowa, dotychczasowy adiunkt przy Katedrze Archeologii Polski na Uniwersytecie im. M. Kopernika w Toruniu. Od tegoż dnia rozpoczął również pracę w charakterze asystenta mgr Zbigniew Trudzik. Dalsze zmiany przyniósł r. 1951. Od 15 III 1951 r. do chwili obecnej kierownikiem Katedry jest prof. dr Włodzimierz Hołubowicz, pełniący również funkcję kierownika Zespołu Katedr Historii Kultury Materialnej i Studium Historii Kultury Materialnej, w którego ramach znalazła się też Katedra Archeologii Polski w latach 1953—1956. Z dniem 1 V 1951 r. odszedł adiunkt dr A. Nasz, powołany na stanowisko kierownika Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1 XI 1953 r. rozpoczęła pracę jako st. asystent mgr Barbara Czerska. Mgr Z. Trudzik w okresie od 1 XI 1953 do 31 XI 1956 r. był aspirantem na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, zaś od 1 XII 1956 r. rozpoczął ponownie pracę w Katedrze jako starszy asystent. Wreszcie od 1 IX 1954 r. do 31 X 1955 r. pracowała przy Katedrze mgr Helena Wielowiejska jako laborant, zaś od 1 XI 1955 r. do chwili obecnej funkcję tę pełni mgr Witold Sroczyński. Dr Helena Cehak-Hołubowiczowa w maju 1956 r. otrzymała tytuł docenta. Z dniem 1 XII 1957 r. rozpoczął pracę mgr Stanisław Pazda w charakterze asystenta. W ten sposób w końcu 1958 r. obsada personalna Katedry składała się z 6 osób: 2 samodzielnych pracowników naukowych, 3 pomocniczych i 1 pracownika naukowo-technicznego.

W r. 1953 pomieszczenia Katedry powiększyły się o 8 pokoi uzyskanych na pierwszym piętrze w tym samym budynku, gdy zajmujący je dotąd Zakład Antropologii przeniesiony został na ul. Kuźniczą 35. W lokalu Katedry mieści się również ściśle z nią współpracujący Zakład Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu, zatrudniający kilkanaście osób własnego personelu naukowego, technicznego i administracyjnego. Kierownikiem tego Zakładu jest prof. dr W. Hołubowicz.

Dotychczasowy lokal Katedry nie zaspokaja należyście jej potrzeb. Usilne i długotrwałe starania o zmianę lokalu zostały uwieńczone pomyślnym rezultatem w końcu 1958 r. Katedrze przydzielono pomieszczenia na drugim piętrze w budynku przy ul. Szewskiej 48. Przeniesienie do tego budynku nastąpiło po jego renowacji w 1959 r.

Zbiory Katedry powiększyły się w r. 1952 o kilkaset. przezroczy zabytków archeologicznych ze Śląska, przekazanych przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Stopniowo powiększa się również biblioteka Katedry, głównie przez zakup gotówkowy wydawnictw archeologicznych, polskich i zagranicznych, nabywanych w ramach normalnych środków budżetowych.

Dużym osiągnięciem jest powstanie własnego czasopisma Katedry pt. „Archeologia Śląska“, wydawanego w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“. Tom I ukazał się w r. 1957, dwa następne zaś wyszły z druku w r. 1959. Ponadto wydano w r. 1958 pierwszy zeszyt „Biblioteki Archeologii Śląska“ pt. Ślęza I, wydawanej jako seria w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“. Posiadanie własnego pisma znacznie zwiększyło możliwości zaopatrzenia biblioteki Katedry w wydawnictwa zagraniczne w drodze wymiany. Dzięki tym i wyżej wymienionym możliwościom biblioteka powiększyła swój stan posiadania na dzień 31 XII 1958 r. do 2102 woluminów.

W miarę rozwoju Katedry zwiększała się też z biegiem lat ilość studentów i absolwentów. W r. 1951 dyplomy magisterskie uzyskały 2 osoby, a w r. 1952 — 6 osób, w r. 1953 — 10 osób.

Zgodnie z reformą studiów z r. 1950 uruchomiono na Uniwersytecie Wrocławskim w r. akademickim 1953/54 Studium Historii Kultury Materialnej, w którego ramach znalazła się też Katedra Archeologii Polski. Na pierwszy rok wymienionego Studium przyjęto 15 studentów. Z grupy tej po 2 latach studiów specjalizację w zakresie

archeologii Polski wybrało 10 osób. W r. akademickim 1954/55 przyjęto na pierwszy rok Studium 18 osób, z czego w ciągu 2 pierwszych lat studiów 5 osób zrezygnowało, z pozostałych zaś 7 wybrało specjalizację w zakresie archeologii Polski na Uniwersytecie Wrocławskim. W r. akademickim 1956/57 nastąpiła ponowna reforma studiów, znosząca Studium Historii Kultury Materialnej. W roku tym przyjęto na pierwszy rok studiów w zakresie archeologii Polski 4 osoby, z których jedna zrezygnowała po pierwszym roku, jedna zaś przeniosła się po drugim roku na Uniwersytet Łódzki. W r. akademickim 1957/58 przyjęto na pierwszy rok 7 osób, zaś w r. akademickim 1958/59 — 6 osób. Łącznie więc na I, II i III roku studiów kształci się w r. akademickim 1958/59 15 osób. W r. 1957 dyplomy magisterskie uzyskało 6 osób, w r. 1958 — 6 osób, a w r. 1959 — 1 osoba.

Całością pracy naukowo-badawczej Katedry od r. 1951 mieści się w ramach dwu zasadniczych problemów: 1. Rozkład wspólnoty pierwotnej i tworzenie się społeczeństwa klasowego oraz państwa na terenie Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Śląska i 2. Metodologia i metodyka badań archeologicznych.

Dorobek naukowy pracowników Katedry w latach 1951—1958 wyraża się liczbą blisko 100 pozycji¹, nie licząc artykułów popularnonaukowych i prasowych.

Pomocniczy pracownicy nauki Katedry, niezależnie od bieżących zadań dydaktycznych i administracyjnych, pracują nad przygotowaniem prac doktorskich. I tak mgr Z. Trudzik przygotowuje rozprawę pt. *Polska południowa i środkowa na przełomie starożytności i wieków średnich*, a mgr B. Czerna — *Śląsk w okresie lateńskim*. Ukończenie pierwszej z nich przewidziane jest na r. 1959, drugiej zaś na r. 1960.

Obciążenie zajęciami dydaktycznymi samodzielnych i pomocniczych pracowników naukowych Katedry było w ostatnich 2—3 latach dość znaczne i przekraczało niekiedy o kilka godzin obowiązujący według regulaminu wymiar. Przyczyną tego były wykłady i ćwiczenia o charakterze usługowym dla studentów innych kierunków.

Ważną dziedziną pracy Katedry były badania wykopaliskowe wielu stanowisk archeologicznych na terenie Śląska. Prowadzono je przeważnie w ścisłej współpracy z byłym Kierownictwem Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a od 1954 r. z Zakładem Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu, Inspektorem Ochrony Zabytków Archeologicznych i wieloma innymi instytucjami. Prace wykopaliskowe w małym tylko stopniu finansowane były z budżetu Katedry. Prowadzenie ich umożliwiały przede wszystkim dotacje władz terenowych, jak prezydium powiatowych rad narodowych, Inspektorat Ochrony Zabytków Archeologicznych i inne.

W latach 1952 i 1955 przy współpracy z Zakładem Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego prowadzono badania na cmentarzysku z okresu halsztackiego i lateńskiego w Sobocisku, pow. Oława. Pracami kierowali prof. W. Hołubowicz i doc. H. Hołubowiczowa. W r. 1952 przeprowadzono badania na terenie słynnego stanowiska hutniczego z okresu rzymskiego w Tarchalicach, pow. Wołów, przy współudziale Katedry Technologii Metali Politechniki Wrocławskiej (prof. Dworzak i inż. Heiman). Pracami kierował prof. W. Hołubowicz. W r. 1952 przeprowadzono również pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej prace wykopaliskowe na terenie cmentarzyska kurhanowego z V—VI w. n. e. w Izbicku, pow. Strzelce Opolskie. W Groszowicach, pow. Opole, na terenie osady i stanowiska hutniczego z IV—V w. n. e. prowadzono badania dwukrotnie (w latach 1952 i 1953) pod kie-

¹ Wykaz prac związanych tematycznie ze Śląskiem podają: J. Kaźmierczyk, *Bibliografia śląskich prac archeologicznych za lata 1945—1956* (Archeologia Śląska, t. I, s. 223—234), i S. Pazda, *Bibliografia śląskich prac archeologicznych za rok 1957* (Archeologia Śląska, t. III, s. 163—166).

rownictwem prof. W. Hołubowicza. W latach 1954—1956 prowadzone były pod kierownictwem prof. Mariana Morelowskiego badania architektoniczne na dziedzińcu uniwersyteckim we Wrocławiu. Udział w nich brała mgr B. Czerska przy konsultacji od strony archeologicznej prof. W. Hołubowicza. W latach 1953—1956 prowadzono prace wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku szkieletowym w Krzanowicach, pow. Opole, pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej. W r. 1956 przeprowadzono pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej badania kręgu kultowego z okresu kultury łużyckiej na górze Kościuszki koło Sobótki, pow. Wrocław. W tymże roku prowadzono badania na terenie grodziska wczesnośredniowiecznego w Strachowie, pow. Wrocław, i w Sobótce na terenie żwirowni, gdzie znajduje się cmentarzysko i osada kultury łużyckiej. Oba stanowiska badane były pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza. Prócz tego pracownicy Katedry brali udział w pracach wykopaliskowych prowadzonych w ciągu kilku lat przez Zakład Archeologii Polski IHKM PAN na kilkunastu stanowiskach².

W r. 1957 przeprowadzono prace wykopaliskowe na terenie osady z I w. p. n. e. w Nowej Cerekwi, pow. Głubczyce, pod kierownictwem mgr B. Czerskiej, i osady z V w. n. e. w Kościeliskach, pow. Olesno Śląskie, pod kierownictwem mgr Z. Trudzika. Badania obu wymienionych stanowisk konsultował prof. W. Hołubowicz. W tymże roku przeprowadzono finansowane przez Społeczny Komitet Budowy Telegacji na Ślęży dalsze badania pod kierownictwem doc. dr H. Hołubowiczowej w rejonie szczytu, w których uczestniczyli wszyscy niemal pracownicy Katedry. Na cmentarzysku kultury łużyckiej w Świątnikach, pow. Wrocław, mgr W. Sroczyński wyeksplorował ratowniczo jeden grób ciałopalny.

W r. 1958 kontynuowano pod kierownictwem mgr B. Czerskiej prace wykopaliskowe w Nowej Cerekwi oraz rozpoczęte w r. 1951 badania grodziska wczesnośredniowiecznego w Niemczy, pow. Dzierżoniów. Prace wykopaliskowe w Niemczy pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza prowadzono dzięki zasiłkowi przyznanemu Katedrze przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Dzierżoniowie. Prócz tego w r. 1958 mgr S. Pazda przeprowadził prace ratowniczo-rozpoznawcze na terenie osady z okresu halsztackiego i lateńskiego w Przysztoniu, pow. Dzierżoniów.

Zbigniew Trudzik

ZBIORY RĘKOPIŚMIENNE BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU

Znaczne zróżnicowanie zasobów rękopiśmiennych obecnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, odbiegające od stanu przedwojennego, ujawnionego w dawniejszej literaturze naukowej i w katalogach specjalnych, nasuwa konieczność uświadomienia o tym zainteresowanych pracowników naukowych dla ułatwienia poszukiwań źródłowych.

Ostatnia zawierucha wojenna i w parze z nią idące rozproszenie zbiorów w czasie ich ewakuacji w latach 1943—1944 spowodowała duże zmiany tak w stanie ilościowym tego mienia kulturalnego, jak również w stanie ich zachowania. Dzięki szybkiej i energicznej akcji rewindykacyjnej, przedsięwziętej przez Dyрекcję Biblioteki Uniwersyteckiej (prof. dra Antoniego Knota), zdołano uratować znaczną część rękopisów należących do dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (*Staats- u. Universitätsbibliothek*), przewożąc je z Książa (dawniej *Fürstenstein*, pow. wałbrzyski) w stanie nie naruszonym już w czerwcu 1945 r. W 1958 r. zwiększyły się

² J. Kaźmierczyk, *Sprawozdanie z działalności Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu za lata 1954—1957* (Archeologia Śląska, t. III, s. 141—146).

powyższe zbiory dodatkowo o 423 rękopisy i 46 pudeł autografów (XVIII—XX w.), zwróconych nam przez władze ZSRR w doskonałym stanie. Zyskaliśmy również na tej drodze cenne materiały informacyjne do tego zbioru w formie skróconego alfabetycznego autorów traktatów i dzieł anonimowych w 2 tomach, szczegółowych opisów katalogowych do większej części zachowanych rękopisów (katalog niekompletny) oraz indeks incipitów dzieł i traktatów anonimowych (częściowo zdekompilowany). W ten sposób zasoby rękopiśmienne dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu odnalazły się prawie w 80%.

Ciężki natomiast los dotknął rękopisy dawnej Biblioteki Miejskiej (*Stadtbibliothek*), których remanenty w stanie katastrofalnego zniszczenia przejęła z Archiwum Państwowego w 1946 r. obecna Biblioteka Uniwersytecka. Były one przez Niemców wywiezione w końcowych latach wojny do kilku miejscowości na Dolnym Śląsku, jak np. do Ramułtowic (*Ramfeld*, pow. średzki), Borowej (*Bohrau*, pow. oleśnicki) i Nowego Kościoła (*Neukirch*, pow. złotoryjski), i tam rozmieszczone w różnych miejscach razem z archiwaliami dawnego Archiwum Miejskiego we Wrocławiu. W czasie akcji rewindykacyjnej, przeprowadzanej przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu w celu odzyskania archiwaliów, przewieziono również w oplakany stan remanenty zasobów rękopiśmiennych dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu, skąd odebrała je Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu. Wcielono je do zorganizowanego w 1947 r. oddziału rękopisów, który w ten sposób powiększył swój stan posiadania.

Poza wymienionymi dwoma zespołami proveniencyjnymi znalazły się również w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu inne zespoły proveniencyjne, pochodzące z różnych zabezpieczonych księgozbiorów na Śląsku, jak np. rękopisy Biblioteki Górnośląskiego Towarzystwa w Zgorzelcu, kościoła Św. Piotra i Pawła w Legnicy, Schaffgotschów w Cieplicach (zlikwidowanej w 1949 r.), zbioru Milicha, zgorzeleckiego kolekcjonera z XVII—XVIII w., przejętego z Archiwum Państwowego w latach 1953—1955 i inne.

Skoncentrowany w ten sposób zasób rękopisów w obecnej Bibliotece Uniwersyteckiej liczy około 10 000 jednostek, obejmując następujące główne zespoły proveniencyjne: 1. uratowaną część zbioru rękopisów dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu w ilości *circa* 3200 rękopisów (w 1943 r. było 4410); 2. remanenty rękopisów dawnej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu w ilości około 2000 rękopisów w katastrofalnym stanie (w 1943 było 5340); 3. nabytki rękopiśmienne, pochodzące z koncentracji zbiorów z prowincji, oczywiście z terenu Dolnego Śląska, w ilości ponad 4500 rękopisów, wymagających konserwacji.

Mając tak liczny zasób rękopisów, stał się oddział rękopisów bazą cennych materiałów źródłowych tak średniowiecznych, jak i nowożytnych. Na tym miejscu możemy tylko ogólnikowo określić zasięg treściowy wymienionych zespołów proveniencyjnych. Obejmuje on szeroką skalę zagadnień: filozoficznych (Arystoteles, Augustyn, Boetius *etc.*), historycznych (zbiory kronik śląskich i innych przekazów źródłowych), filologicznych (Livius, Cicero, Vergilius, Iuvenalis *etc.*), prawnych (prawo kanoniczne i cywilne w średniowieczu), medycznych (dzieła klasyków medycyny, zbiory traktatów o różnych chorobach i ich leczeniu, receptury *itp.*), bibliologicznych (materiały do dziejów książki, jej zdobnictwa, oprawy *etc.*) i teologicznych (patrystyka, liturgia, materiały do poezji religijnej *etc.*) od wczesnego średniowiecza począwszy (z V w. najwcześniejszy fragment). Dla historyka kultury w średniowieczu znajduje się tutaj bogaty i ciekawy materiał źródłowy do dziejów nauki i kultury na Śląsku i związku jej z Polską.

Spśród źródeł historiograficznych i opisowych są tu reprezentowane roczniki, kroniki, relacje historyczne, pamiętniki, dotyczące różnych wydarzeń na Śląsku od

XIII—XVIII w. Nauka polska zainteresowała się szczególnie źródłowym materiałem proveniencji polskiej, jak kronika Kadłubka, Janka z Czarnkowa, wielkopolska, które zachowały się w formie przekazów źródłowych z drugiej połowy XV w., legendy św. Jadwigi z XV w., św. Stanisława (XV/XVI w.), szereg polskich zabytków prozy religijnej od XV do XVIII w., m. in. teksty modlitw codziennych po polsku (z XV w.), ocalałe karty z polskiej biblii królowej Zofii, czwartej żony Władysława Jagiełły (z r. 1455) glosy polskie w tekstach łacińskich średniowiecznych traktatów, cizjojan polski, rodzaj kalendarza świętych i świąt, składający się z 12 dwuwierszy. Pierwsze zgłoski podawały świętych i święta przypadające w danym miesiącu, np. w dwuwierszu na miesiąc maj 8 zgłoską jest *Sta*, co oznacza, że św. Stanisława należy obchodzić 8 maja.

Zachowane *polonica* to, oczywiście, rzucające się w oczy dokumentalne dowody żywotności kultury polskiej na Śląsku w średniowieczu i czasach nowożytnych. Ze szczególną pieczołowitością były tradycje polskie pielęgnowane w klasztorze cysterek w Trzebnicy do połowy XVIII w., gdzie w latach 1589—1741 rządziły polskie ksienie. Dzięki ocalałym polskim zabytkom na Śląsku udokumentowaliśmy jeszcze silniej naszą wiedzę o polskości tej ziemi.

Poza zabytkami narodowymi zwracamy uwagę przede wszystkim na zabytki średniowiecznej literatury, które mają uniwersalny charakter. Dla orientacji podajemy wybór cenniejszych pozycji spośród zachowanych cimeliów od V do XV w., a mianowicie:

1. fragment pisma uncjalnego (z V w.) z łacińskiego przekładu greckiej kroniki Euzebiusza, dokonanego przez św. Hieronima;
2. fragment starołacińskiego tłumaczenia biblii z VIII/IX w.;
3. książka lekarska zatytułowana: *Herba betonica, quam Aesculapius invenit virtutes habet...* z IX w.;
4. Antyfonarz z wczesną iluminacją gotycką z lat około 1280—1290;
5. Alexander Stadensis, *Commentarius in Apocalypsim* — 1271. Cenny okaz sztuki zdobniczej średniowiecznej (84 miniatur);
6. Dante Alighieri, *Divina comoedia* — koniec XIV w.;
7. Marco Polo, *De conditionibus et consuetudinibus orientalium regionum* — z XV w.;
8. Valerius Maximus, *Dictorum factorumque memorabilium libri X* — z r. 1405;
9. Petrus de Riga, *Aurora* — z XIII w.
10. Aristoteles, *Opera* — XIV w.;
11. Bernardus Clarevalensis, *De consideratione* — XI w.;
12. Priscianus, *Institutionis grammaticae libri I—XVI* — z XV w.

W oparciu o ocalone przestarzałe inwentarze wewnętrzne, skorowidze, drukowane katalogi specjalne, jak również prymarną ewidencję akcesyjną około 4000 rękopisów, pochodzących z koncentracji, cały zasób rękopisów spełniał dotychczas swą funkcję naukową, udostępniany tak pracownikom naukowym w kraju, jak również za granicą (mikrofilmy, fotokopie). Dotychczasowe trudności lokalowo-magazynowe, ciasnota pomieszczeń, wielokrotne przeprowadzki z powodu remontu pomieszczeń, szczupłość obsady personalnej — to wszystko nie sprzyjało jakiegokolwiek systematycznej pracy katalogowej i rejestracyjnej, powodując jej dłuższą przerwę. Dopiero po ostatniej przeprowadzce zbiorów rękopiśmiennych (siódmej z rzędu) do nowych pomieszczeń wraz z innymi zbiorami specjalnymi (ul. Św. Jadwigi 3/4) nastąpiły *felicitiora tempora* dla naukowego opracowania zbiorów.

Wykaz katalogów specjalnych i informatorów drukowanych dotyczących zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej (dawna Biblioteka Miejska we Wrocławiu)

1. *Catalogus codicum graecorum, qui in bibliotheca urbica Wratislaviensi adservantur...*, Wratislaviae 1889, s. VIII, 90 (aktualny do zachowanych rękopisów);
2. K. Ziegler, *Catalogus codicum latinorum classicorum, qui in bibliotheca urbica Wratislaviensi adservantur...*, Wratislaviae 1915, s. VIII, 289 (aktualny do ocalonych rękopisów);
3. C. Brockelmann, *Verzeichnis der arabischen, persischen, türkischen und hebräischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Breslau von...*, Breslau 1903, IV, 2 nlb., 53 (aktualny do znikomej części uratowanych rękopisów);
4. Wystawa średniowiecznych rękopisów iluminowanych od XII—XV w. Grudzień—styczeń 1952—1953. Informator powielany, Wrocław 1952, s. 2 nlb., 13, 1 nlb.;
5. M. Walter, *Księgozbiór wrocławskiego polonisty Daniela Vogla*, Wrocław 1948, s. 39, 1 nlb. (odbitka z „Sobótki“ uzupełniona ilustracjami R. II, r. 1947, s. 378—412).

Dawna Biblioteka Uniwersytecka (Staats- u. Universitätsbibliothek)

1. *Die Handschriften der Staats- u. Universitätsbibliothek Breslau*, Teil 1, Bd. I, Lieferung 1—2, Leipzig 1938—1939, s. 160 (Verzeichnis der Handschriften im deutschen Reich, Teil 1, Bd. I);
2. G. Richter, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften der Staats- u. Universitätsbibliothek Breslau von...*, Leipzig 1933, s. VIII, 63;
3. S. Sawicka, *Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych*, Warszawa 1952, s. 2 nlb., 97, tabl. CXXX;
4. K. Aland, *Die Handschriftenbestände der polnischen Bibliotheken insbesondere an griechischen u. lateinischen Handschriften. Ein vorläufiger Bericht*, Berlin 1956, s. 66 (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft — 7);
5. M. Walter, *Śląskie polonica rękopiśmienne w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu*, cz. 1, Wrocław 1949, s. 31, tabl. 11 (uzupełnione odbicie z „Sobótki“, R. III, 1948, s. 292—313).

Inne zespoły proveniencyjne zabezpieczone w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu

1. [E. E. Struve], *Verzeichnis der Handschriften und geschichtlichen Urkunden der Milich'schen Stadt oder Gymnasial-Bibliothek. Als Anhang zum Neuen Lausitzischen Magazin*, Bd. 44, Görlitz 1868, s. 154 (aktualny do ocalonych rękopisów);
2. W. Gemoll, *Die Handschriften der Petro-Paulinischen Kirchenbibliothek, zu Liegnitz*, Legnica 1900, s. 68 (aktualny do zachowanych rękopisów).

Mieczysław Walter

ZJAZD HISTORYKÓW CZECHOSŁOWACKICH W PRADZE

W dniach 16—19 września br. obradował w Pradze III Zjazd Historyków Czechosłowackich, z którymi badacze dziejów Śląska związani są tradycyjnymi już węzłami współpracy i przyjaźni. Zjazd, zorganizowany staraniem Československéj historyckéj

społeczności, zgromadził kilkuset pracowników na niwie historii zarówno z uniwersytetów i instytutów Akademii, jak i archiwistów, bibliotekarzy, a wreszcie liczną rzeszę nauczycieli. Przybyły też delegacje zagraniczne: ZSRR (z akademikiem Rybakowem na czele), NRD (prof. M. Steinmetz), Węgier (dr G. Ranky), Bułgarii (prof. C. Gandew). Polskę reprezentował prezes PTH, prof. S. Herbst, oraz prof. E. Maleczyńska z Wrocławia.

W starej auli praskiego *Carolinum* zagaił Zjazd przewodniczący Československéj společnosti, prof. V. Husa. Wstępny referat na posiedzeniu plenarnym wygłosił prof. J. Macek, omawiając stan i zadania czechosłowackiej nauki historycznej w dobie budowy socjalizmu. Referent podkreślił znaczenie r. 1948 w rozwoju historiografii czeskiej; do tej daty historiografia marksistowska była w defensywie. Od r. 1948 zaczynał się zwycięski pochód metodologii marksistowskiej, przy czym niemałe znaczenie miało powołanie w r. 1952 Československéj Akademii Věd i Slovenskej Akademii Vied. Duże znaczenie dla rozwoju nauki miała też organizacja jednolitej sieci archiwalnej. Mimo że w ostatnich latach wystąpiły w czechosłowackiej nauce historycznej pewne tendencje pozytywistyczne i kult studiów czysto faktograficznych, a nawet przyczynkarskich, metodologia marksistowska odniosła decydujące zwycięstwo i dała nauce czechosłowackiej podniętę do szeregu poważnych osiągnięć. Przykłady ich to badania wczesnodziejowe, związane przede wszystkim z dziejami państwa wielkomorawskiego, w którym to zakresie osiągnięto doniosłe wyniki dzięki zespoleniu badań historycznych i archeologicznych; dalszy przykład pozytywnych osiągnięć to badania nad ruchem husyckim, nad okresem, poprzedzającym Białą Górę, okresem rewolucji przemysłowej, a zwłaszcza nad dziejami najnowszymi, które po drugiej wojnie światowej szeroko rozwinęły się w Czechosłowacji, oparte o zaniedbane dawniej wydawnictwa źródeł doby najnowszej. Rozbito wiele legend historiografii burżuazyjnej, dotyczących okresu między pierwszą a drugą wojną światową; poświęcono wiele uwagi dziejom ruchu robotniczego i powstaniu Czechosłowackiej Republiki Ludowej. Poczyniono również poważne kroki w kierunku syntezy dziejów czechosłowackich, czego najlepszym przykładem jest ukazanie się makiety I tomu historii Czechosłowacji w opracowaniu Instytutu Historii CsIAV (tom II i III znajdują się w druku). Mimo to są w historiografii czechosłowackiej nadal białe plamy. Referent wskazał na brak nowych studiów nad problemem kolonizacji niemieckiej i zagrożeniem ze strony niemieckich feudalów, nad drugą połową XV w., nad okresem narodowego odrodzenia. Brak jest syntezy czeskiej rewolucji burżuazyjnej r. 1848, brak w dziejach gospodarczych badań z zakresu cen i płac. Trzeba dalszej intensyfikacji badań nad historią najnowszą i ścisłego powiązania jej ze studium polityki międzynarodowej, trzeba historiografii wszystkich okresów przewyciężenia pewnej jednostronności, przejawiającej się w szczególnym nasileniu badań nad techniką produkcji i rozwojem sił wytwórczych. Z drugiej strony prof. Macek podkreślił, że badania nad historią najnowszą nie mogą prowadzić do zaniedbania poprzednich epok, a dążenie do nurtu syntetycznego w historiografii nie przeszkadza rozwojowi edytorstwa, nauk pomocniczych, dziejów regionalnych i lokalnych. Żywsze zwrócenie uwagi na problematykę metodologiczną, ożywienie i pogłębienie krytyki naukowej, intensyfikacja walki z metodologią burżuazyjną, a zwłaszcza z reakcyjnymi tezami odwetowców zachodnioniemieckich, dalsze zacieśnianie współpracy historyków czeskich i słowackich, a także współpracy z historykami krajów demokracji ludowych, wreszcie żywa popularyzacja osiągnięć nauki historycznej — oto najpilniejsze zadania historiografii czechosłowackiej.

Dyskusja nad referatem wypełniła całą resztę pierwszego dnia Zjazdu oraz popołudnie dnia następnego. Dalszą część Zjazdu wypełniła praca w trzech sekcjach.

a to: historii epoki feudalnej — pod przewodnictwem doc. dr F. Kavki; historii kapitalizmu do r. 1918 — pod przew. prof. O. Řihy — oraz historii najnowszej (łącznie z okresem budowy socjalizmu) — pod przew. doc. J. Kládívy. Szereg głosów w dyskusji tak na plenum, jak w sekcjach zostało uprzednio starannie przygotowanych i wydrukowanych, podobnie jak i referaty plenum, jeszcze przed Zjazdem w „Správách československéj historickéj společnosti“ (t. II, r. 1959, z. 3). Są to wystąpienia referatowe J. A. Hájeka (*Falšování československé historie v současné západní literatuře*), F. Grausa (*K' otázkám naší medievalistiky*), Ratkosa (*Probl my slovenskéj medievalistiky*), O. Řihy (*K' otázce ovecnych dejin*), J. Šebánka i A. Huščavy (w sprawie nauk pomocniczych historii), J. Kládívy (*Úkoly novějších a najnovějších dějin*), J. Charvát (*Vyučování dějepisu v období dovršování socialismu*). Dużą uwagę skupił na sobie referat prof. J. Macůrka (*K otázce přechodu od feudalismu ke kapitalismu ve střední Evropě*), przeznaczony na międzynarodowy zjazd historyków w Sztokholmie.

Końcowe plenarne posiedzenie wypełnił referat J. Veselego (*Historická úloha dělnické třídy v dějinách Československa*) oraz uchwalenie rezolucji wytyczającej dalsze drogi historiografii czechosłowackiej.

E. M.

KONFERENCJA POŚWIĘCONA DZIEJOM NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ

W związku z uroczystym obchodem dziesięciolecia NRD zorganizowano w Berlinie konferencję naukową poświęconą znaczeniu jej historii. Konferencja odbyła się w dniach 18—20 IX 1959 r. Oprócz licznych historyków niemieckich wzięły w niej udział także delegacje zagraniczne, m. in. polska pod przewodnictwem prof. dr. K. Piwarskiego.

Zasadniczym zadaniem konferencji było wskazanie na konieczność intensyfikacji badań nad dziejami NRD zarówno z uwagi na potrzeby naukowe, jak i dydaktyczne. Jak na to wskazał w referacie plenarnym prof. dr W. Bartel, dokładne poznanie rozwoju NRD, jej osiągnięć w dziedzinie kształtowania społeczeństwa socjalistycznego i rozbudowy gospodarczej ma ułatwić poznanie prawidłowości zachodzących w wielkim procesie przechodzenia od ustroju kapitalistycznego do socjalistycznego w krajach demokracji ludowej. Drugi z głównych referatów, dr H. Königer, zajmując się problemem nauczania dziejów NRD w szkołach, na uniwersytetach i przy dalszym kształceniu nauczycieli, zwrócił uwagę na doniosłą rolę tego przedmiotu przy ugruntowywaniu się świadomości socjalistycznej młodzieży i całego społeczeństwa. Ważkie uzupełnienia, szczególnie jeśli chodzi o stan i możliwości badań, przyniosły obrady sekcyjne. Skupiły się one nad czterema problemami: 1. walką o pokojowe, demokratyczne Niemcy (1945—1949); 2. wewnętrznym rozwojem NRD (od r. 1949); 3. pokojową polityką NRD; 4. międzynarodowym znaczeniem i rolą NRD. Wyniki obrad podsumował przewodniczący Niemieckiego Towarzystwa Historyków, prof. dr E. Engelberg, który w swym przemówieniu podkreślił historyczną rolę, która przypadła NRD jako pierwszemu niemieckiemu państwu robotników i chłopów, państwu, które zdecydowanie przeciwstawia się imperialistycznym tendencjom niemieckiej burżuazji.

Można przypuszczać, że konferencja berlińska przyczyni się do dalszego ożywienia badań nad okresem powojennym w NRD. Dla historyków polskich, zajmujących się tymi latami i napotykających podobne zjawiska i procesy, badania te mogą dać pożyteczny materiał porównawczy i metodologiczny.

Józef Gierowski